

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті презентовано діагностику умов, забезпечення яких дає змогу сформуванати превентивне виховне середовище у загальноосвітньому навчальному закладі. Для цієї діагностики застосовано системний підхід і використані сучасні психолого-педагогічні та інформаційно-аналітичні методи, які передбачають розроблення інтегральної оцінки. На основі інтегральної оцінки умов превентивного виховного середовища виділено такі рівні його сформованості: високий, середній та низький.

Ключові слова: превентивне виховне середовище, загальноосвітній навчальний заклад, діагностика умов, інтегральна оцінка, рівні сформованості превентивного виховного середовища

У сучасному світі ознакою якісної освіти стає орієнтація на дитину і створення для неї таких умов, які б сприяли розвитку і реалізації її здібностей, задовольняли біологічні, психічні та соціальні потреби, сприяли досягненню благополуччя дитини [2]. Одним із шляхів забезпечення якісних умов у навчальному закладі вважаємо формування превентивного виховного середовища. Превентивне виховне середовище визначаємо як упорядковану цілісну сукупність організаційно-педагогічних умов, взаємодія й інтеграція яких допомагає розкриттю внутрішнього потенціалу і самореалізації особистості, сприяє виробленню ціннісного ставлення до себе, природи і суспільства, запобігає негативним впливам соціуму на дитину.

Отже, постає необхідність діагностування створених умов у навчальному закладі, яке допоможе педагогічному колективу оцінити рівень сформованості превентивного виховного середовища навчального закладу і окреслити подальші кроки для досягнення стандартів якості освіти.

Як свідчать численні дослідження, умови середовища можуть підлягати діагностиці, експертизі, оцінюванню, контролю, моніторингу тощо. На думку О. Лактіонової, потужним механізмом впливу на практику навчання і виховання особистості є експертиза [5]. У зв'язку з тим, що цей метод ґрунтується на суб'єктивній думці фахівця (експерта), його застосування для моніторингу за формуванням превентивного виховного середовища у навчальному закладі обмежено. Для ефективної роботи педагогічному колективу важливо отримати максимальну об'єктивну інформацію, яку може надати діагностика умов превентивного виховного середовища на основі системного підходу з використанням сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-аналітичних методів, які передбачають розроблення інтегральної оцінки [1; 3; 4; 6].

Мета статті полягає у презентації діагностики умов превентивного виховного середовища у навчальному закладі.

Для визначення рівнів сформованості превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) нами розроблена оцінка показників його критеріїв. За інтегральною оцінкою пропонується визначати рівень (етап) сформованості превентивного виховного середовища конкретного загальноосвітнього навчального закладу. В основу розробки закладена методика експертних оцінок та метод ієрархій для знаходження вагових коефіцієнтів показників кожного з критеріїв превентивного виховного середовища. Інтегральна оцінка рівня сформованості превентивного виховного середовища ЗНЗ (ІО ПВС) розроблена на основі використання умовних одиниць (балів), які виражають рівень сформованості або відповідності встановленій нормі показника критерію превентивного виховного середовища та вагових коефіцієнтів кожного показника [1].

Провідними компонентами превентивного виховного середовища визначаємо концептуально-методологічний, предметно-просторовий, технологічно-інструментальний, функціонально-результативний. Для висвітлення когнітивної, емоційно-ціннісної та діяльнісної складових вказаних компонентів були обрані такі критерії та показники:

- для концептуально-методологічного компонента — критерій «компетентність», який характеризується показниками: обізнаність щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища; визначення й усвідомленість ключових понять превентивного виховного середовища; суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу; ваговий коефіцієнт критерію становить 0,36;
- для предметно-просторового компонента — критерій «забезпеченість», а показниками: знання основ моделювання безпечного середовища життєдіяльності; відповідність матеріального оснащення функціональних зон пріоритетним видам діяльності; дотримання ергономічних стандартів організації життєдіяльності ЗНЗ; ваговий коефіцієнт критерію дорівнює 0,37;
- для технологічно-інструментального компонента — критерій «технологічність», показниками якого виступають: вивчення і добір необхідного технологічного інструментарію; готовність суб'єктів навчально-виховного процесу до розбудови превентивного виховного середовища; сформованість виховної системи ЗНЗ; ваговий коефіцієнт — 0,58;
- для функціонально-результативного компонента — критерій «керіваність», з такими показниками: психоемоційний клімат навчального закладу; ефективність системи науково-методичного супроводу функціонування превентивного виховного

середовища навчального закладу; організація поліпозиційної взаємодії у розбудові превентивного виховного середовища навчального закладу; ваговий коефіцієнт — 0,61.

Отже, відповідно до вагових коефіцієнтів найбільш значущим для формування превентивного виховного середовища експерти визначили критерій «керованість».

Алгоритм оцінювання показників критеріїв превентивного виховного середовища навчального закладу передбачає таку послідовність дій:

1. Збір необхідної інформації: проведення анкетування, бесід, спостереження, вкопювання даних із документації, аналіз матеріально-технічної бази ЗНЗ тощо.
2. Зіставлення отриманих даних відповідно до вимог оцінювання показників критеріїв превентивного виховного середовища ЗНЗ.
3. Оцінювання показників критеріїв превентивного виховного середовища ЗНЗ, наведених у карті інтегральної оцінки рівня сформованості превентивного виховного середовища ЗНЗ, за визначеними умовними балами (показник може отримати 0; 0,5 або 1 умовний бал: 0 балів — показник не відповідає встановленій нормі; 0,5 бала — показник частково відповідає встановленій нормі; 1 бал — показник повністю відповідає встановленій нормі).
4. Оцінювання кожного показника на основі його вагового коефіцієнта. Вагові коефіцієнти кожного з показників наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вагові коефіцієнти показників критеріїв превентивного виховного середовища

Критерій	Показник	Ваговий коефіцієнт (w)
компетен- тність	обізнаність щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища	0,14
	визначення й усвідомленість ключових понять превентивного виховного середовища	0,15
	суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу	0,27
забезпеченість	знання основ моделювання безпечного середовища життєдіяльності	0,22
	відповідність матеріального оснащення функціональних зон пріоритетним видам діяльності	0,19
	дотримання ергономічних стандартів організації життєдіяльності ЗНЗ	0,28

технологічність	вивчення і добір необхідного технологічного інструментарію	0,25
	готовність суб'єктів навчально-виховного процесу до розбудови превентивного виховного середовища	0,35
	сформованість виховної системи ЗНЗ	0,33
керівність	психоемоційний клімат ЗНЗ	0,3
	ефективність системи науково-методичного супроводу функціонування превентивного виховного середовища ЗНЗ	0,39
	організація поліпозиційної взаємодії у розбудові превентивного виховного середовища ЗНЗ	0,38

5. Визначення комплексної інтегральної оцінки показників критеріїв превентивного виховного середовища ЗНЗ за сумарною шкалою (формула).
6. Якісна оцінка показників критеріїв превентивного виховного середовища ЗНЗ (визначення рівня (етапу) формування превентивного виховного середовища ЗНЗ).
7. Прийняття управлінських рішень для оптимізації організаційно-педагогічних умов, необхідних для подальшого формування превентивного виховного середовища ЗНЗ.
8. Моніторинг ефективності діяльності учнівського і педагогічного колективів щодо забезпечення організаційно-педагогічних умов превентивного виховного середовища ЗНЗ (принцип зворотного зв'язку).

Методикою передбачено залучення експерта для збору необхідної інформації. Якщо методика застосовується з метою внутрішнього моніторингу, самоконтролю, то у ролі експерта виступає директор (або його заступник). Експерт самостійно заповнює карту інтегральної оцінки рівня сформованості превентивного виховного середовища ЗНЗ (фрагмент карти наведено у табл. 2) та виконує усі необхідні розрахунки (п. 4-5 алгоритму дій, за формулою):

$$IO\ ПВС = \frac{x_1 w_1 + x_2 w_2 + \dots + x_n w_n}{w_1 + w_2 + \dots + w_n},$$

де ІО ПВС — інтегральна оцінка рівня сформованості превентивного виховного середовища ЗНЗ;

x_1, x_2, x_n — бальна оцінка показників;

w_1, w_2, w_n — вагові коефіцієнти показників критеріїв.

Для подальшого аналізу отримана інтегральна оцінка ідентифікується згідно з таблицею 3 (п. 6 алгоритму дій).

Таблиця 2

**Фрагмент карти інтегральної оцінки рівня сформованості
превентивного виховного середовища ЗНЗ**

критерій	Показник	Оцінка, бали (x)	Ваговий коефіцієнт (w)	Результат (xw)
компетентність	Обізнаність щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища	1	0,14	0,14
	Визначення й усвідомленість ключових понять превентивного виховного середовища	0,5	0,15	0,075
	Суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу	0	0,27	0

Таблиця 3

**Інтегральна оцінка рівнів сформованості превентивного
виховного середовища ЗНЗ**

Інтегральна оцінка	Якісна оцінка ІО ПВС
менше ніж 0,499	Низький рівень
0,500-0,849	Середній рівень
більше ніж 0,850	Високий рівень

Характеристика рівнів сформованості превентивного виховного середовища ЗНЗ:

- низький рівень — характеризується недостатнім розвитком компонентів превентивного виховного середовища: слабка обізнаність щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища, існують загальні уявлення щодо визначення ключових понять превентивного виховного середовища, суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу поодинока; знання основ моделювання безпечного середовища життєдіяльності недостатні для застосування їх на практиці, є порушення державних санітарно-гігієнічних правил і норм у процесі утримання та експлуатації матеріально-технічної бази ЗНЗ, недотримання ергономічних стандартів організації життєдіяльності ЗНЗ; відсутні вивчення і добір необхідного технологічного інструментарію для формування превентивного виховного середовища, готовність суб'єктів навчально-виховного процесу до розбудови превентивного виховного середовища на низькому рівні, сформованість виховної системи ЗНЗ слабка. Психоемоційний клімат несприятливий як у педагогічному, так і в учнівському колективах та/або між

ними, відмічається низька ефективність системи науково-методичного супроводу функціонування превентивного виховного середовища ЗНЗ, практично відсутня організація поліпозиційної взаємодії у розбудові превентивного виховного середовища ЗНЗ;

- середній рівень — характеризується достатньою розвиненістю компонентів превентивного виховного середовища: педагогічний колектив обізнаний щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища, визначає й усвідомлює ключові поняття превентивного виховного середовища, суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу на середньому рівні, можлива епізодичність; знання основ моделювання безпечного середовища життєдіяльності недостатні, не приділяється увага деяким напрямам діяльності, переважно дотримуються ергономічні стандарти організації життєдіяльності навчального закладу; наявні вивчення і добір необхідного технологічного інструментарію для формування превентивного виховного середовища ЗНЗ, готовність суб'єктів навчально-виховного процесу до розбудови превентивного виховного середовища на середньому рівні, сформованість виховної системи ЗНЗ характеризується середніми показниками щодо превентивного виховання дітей, психоемоційний клімат загалом сприятливий як у педагогічному, так і в учнівському колективі та між ними, але відмічається напруженість, ефективність системи науково-методичного супроводу функціонування превентивного виховного середовища ЗНЗ на середньому рівні, відбувається організація поліпозиційної взаємодії у розбудові превентивного виховного середовища ЗНЗ;
- високий рівень — характеризується розвиненістю компонентів превентивного виховного середовища ЗНЗ відповідно до встановлених показників: педагогічний колектив добре обізнаний щодо новітніх концепцій, програм, успішного досвіду розбудови превентивного виховного середовища, визначає й усвідомлює всі ключові поняття превентивного виховного середовища, суб'єктна участь у творенні і реалізації виховної політики закладу на високому рівні; знання основ моделювання безпечного середовища життєдіяльності відповідають сучасному рівню та знаходять відображення у ЗНЗ, дотримуються ергономічні стандарти організації життєдіяльності навчального закладу; відповідно до потреб навчального закладу здійснено вивчення і добір необхідного технологічного інструментарію для формування превентивного виховного середовища, готовність суб'єктів навчально-виховного процесу до розбудови превентивного

виховного середовища на високому рівні, сформованість виховної системи навчального закладу характеризується високими показниками щодо превентивного виховання дітей, психоемоційний клімат у ЗНЗ сприятливий, ефективність системи науково-методичного супроводу функціонування превентивного виховного середовища ЗНЗ на високому рівні, здійснено організацію поліпозиційної взаємодії у розбудові превентивного виховного середовища ЗНЗ.

Таким чином, нами запропонована діагностика умов, необхідних для формування превентивного виховного середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. У подальшій роботі планується дослідити вплив превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу на поведінку учнів.

Література

1. Антомонов М. Ю. Математическая обработка и анализ медико-биологических данных / М. Ю. Антомонов. — К. : Фірма малого друку, 2006. — 558 с.
2. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремель]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. Єжова О. О. Методика оцінювання здоров'я спрямованої діяльності навчального закладу / О. О. Єжова — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. — 44 с.
4. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / Ольга Єжова. — Суми : МакДен, 2011. — 412 с.
5. Лактионова Е. Б. Современные концепции психологической диагностики и экспертизы образовательной среды школы / Е. Б. Лактионова [Электронный ресурс] / Портал психологических зданий. — №3(24) июль-сентябрь, 2010. — Режим доступа: <http://www.PsyJournals.ru>.
6. Саати Т. Принятие решений: метод анализа иерархий / Т. Саати. — М. : Радио и связь, 1993. — 278 с.

В статье представлена диагностика условий, обеспечение которых позволяет сформировать превентивную воспитательную среду в общеобразовательном учебном учреждении. Для этой диагностики применен системный подход и использованы современные психолого-педагогические и информационно-аналитические методы, предусматривающие расчет интегральной оценки. На основе интегральной оценки условий превентивной воспитательной среды выделено такие уровни его сформированности: высокий, средний и низкий.

Ключевые слова: превентивная воспитательная среда, общеобразовательное учебное учреждение, диагностика условий, интегральная оценка, уровни сформированности превентивной воспитательной среды

О. А. Yezhova

Diagnostics of Levels of Preventive Educational Environment Formation in General Educational Institutions

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article presents a diagnostics of the conditions in general educational institutions the adherence to which allows for creation of a preventive educational

environment. The system approach is applied to the development of the diagnostic techniques. Also modern psycho-educational and analytical methods have been used to calculate the integral estimate. The integral estimate takes into account criteria such as preventive educational environment «competence», «supply», «processability» and «manageability». The weighting factors are calculated for criteria and indicators of preventive educational environment based on expert evaluation and the method of hierarchies. It is shown that the maximum value for the formation of preventive educational environment in general educational institutions is the criterion of «manageability» and its performance: psycho-emotional climate in the educational institution, the effectiveness of the system of scientific and methodological support of preventive educational environment, interaction in the formation of a preventive educational environment of general educational institution. High, medium, and low levels of preventive educational environment formation based on its integral estimate are determined.

Keywords: preventive educational environment; general educational institution; diagnose conditions; integral estimate; levels of preventive educational environment formation.

References

1. Antomonov, M. Yu. 2006. *Matematicheskaja obrabotka i analiz mediko-biologicheskikh dannyxh* [Mathematical Treatment and Analysis of Medicobiological Data]. Kyiv: Firma maloho druku.
2. Kremen, V.H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter.
3. Yezhova, O.O. (2010). *Metodyka otsiniuvannia zdoroviaspriamovanoi diialnosti navchalnogo zakladu* [Evaluation's Methods of Health-Oriented Activity of Educational Institutions]. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka.
4. Yezhova, O.O. (2011). *Formuvannia tsinnisnogo stavlennia do zdorovia v uchniv profesiino-tehnichnykh navchalnykh zakladiv* [Formation of Value Attitude to Health of Vocational School Students]. Sumy: MakDen.
5. Laktionova, E. B. (2010). *Sovremennye kontseptii psikhologicheskoi diagnostiki i ekspertizy obrazovatelnoi sredy shkoly* [Modern Conception of Psychological Diagnostics and Examination of Educational Environment]. *Portal psikhologicheskikh znaniy*, 3 (24). Retrieved from <http://www.PsyJournals.ru>.
6. Saati, T. (1993). *Primatie reshenii: metod analiza ierarkhii* [Problem-Solving: Methods of Hierarchy Analysis]. Moscow: Radio i sviaz.